

ارزیابی جایگاه ایران
در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت در سال ۲۰۱۷

معاونت پژوهش‌های اقتصادی
دفتر: مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۵۷۹۷
اسفندماه ۱۳۹۶

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۳.....	۱. حقوق مالکیت چیست؟
۵.....	۲. چرا حقوق مالکیت اهمیت دارد؟
۷.....	۳. معرفی شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت
۱۴.....	۴. وضعیت حال و گذشته ایران در شاخص حقوق مالکیت
۲۶.....	۵. اصلاحات پیشنهادی برای بهبود حقوق مالکیت در ایران

ارزیابی جایگاه ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت در سال ۲۰۱۷

چکیده

براساس بند «الف» ماده (۲۲) قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه (مصوب ۱۳۹۵/۱۲/۱۴) «دولت مکلف است با اقدام قانونی در جهت اصلاح قوانین، مقررات و رویه‌ها، محیط کسب‌وکار را به‌گونه‌ای امن، سالم، سهل و شفاف سازد تا در پایان سال چهارم اجرای قانون برنامه، رتبه ایران در دو شاخص رقابت‌پذیری بین‌المللی و شاخص‌های بین‌المللی حقوق مالکیت در میان کشورهای منطقه سند چشم‌انداز به رتبه سوم ارتقا یابد و هر سال بیست درصد (۲۰٪) از این هدف محقق شود». ایران در جدیدترین گزارش «شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت» (IPRI) که مربوط به سال ۲۰۱۷ است، در بین ۱۲۷ کشور جهان، رتبه ۹۹ و در بین ۱۷ کشور منطقه منا (به‌علاوه ترکیه و پاکستان)، رتبه ۱۲ را کسب کرده است و عقب‌تر از کشورهای در حال توسعه رقیب مانند مالزی، عربستان سعودی، اندونزی و ترکیه قرار گرفته و رتبه ایران نسبت به سال قبل نیز بدون تغییر باقی مانده است.

اهمیت و جذابیت این شاخص، به اهمیت اساسی حقوق مالکیت برای محیط کسب‌وکار باز می‌گردد. حقوق مالکیت، این حق را برای همگان به رسمیت می‌شناسد تا دارایی و منابع خود را بدون دخالت دولت یا هر شخص حقیقی و حقوقی دیگری در تملک کامل خود داشته باشند و از آنها برای اهداف و مقاصد مدنظر خویش استفاده کنند. بدین ترتیب، یکی از ارکان و عوامل تعیین‌کننده درجه شکوفایی و رونق اقتصادی هر کشور، احترام و حمایت از حقوق مالکیت شهروندان آن کشور است.

شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت (IPRI) که اینک به دهمین سال انتشار خود رسیده است، ۱۲۷ کشور جهان را در سال ۲۰۱۷ دربر می‌گیرد. این شاخص توسط «مؤسسه اتحادیه حقوق مالکیت»، در سال ۲۰۰۷، در قالب بورس تحقیقاتی «هرناندو دسوتو» (اقتصاددان پرویی)، بنیان نهاده شد. پیشینه طراحی این شاخص، به فعالیت‌های «مؤسسه آزادی و دموکراسی» (ILD) باز می‌گردد که در سال ۱۹۷۹ توسط دسوتو در پرو تأسیس شد.

اکنون با توسعه شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت، کشورهایی که زیر پوشش این شاخص هستند، می‌توانند میزان رشد خود را مشاهده کرده و پیشرفت حاصله هر نماگر را در هر سال پایش کنند. سه نماگر اصلی شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت عبارتند از: محیط حقوقی و سیاسی، حقوق مالکیت فیزیکی و حقوق مالکیت فکری. در گزارش حاضر، هر یک از نماگرها به اختصار توضیح داده شده‌اند و وضعیت

ایران در قالب جداولی با کشورهای منطقه و کشورهای پیشرو در این شاخص، مقایسه شده است. این گزارش نشان می‌دهد کشورها برای افزایش رفاه شهروندان خود، به سمت حمایت‌های بیشتر از انواع حقوق مالکیت حرکت می‌کنند. اما عملکرد ایران نسبت به همسایگان خود مناسب نیست. روشن و مطمئن نبودن حقوق مالکیت، هم به مصرف‌کنندگان و هم تولیدکنندگان و در نهایت به کل اقتصاد به انحای گوناگون آسیب می‌زند. متأسفانه، مسائل مطرح‌شده، به‌طور جدی از سوی قوه قضائیه و دولت و به‌طور کلی سیاستگذاران، مورد توجه قرار نگرفته است.

مقدمه

حقوق مالکیت هرگاه در سایه حاکمیت قانون حمایت و تضمین شود، این اطمینان و امنیت خاطر را به یکایک افراد جامعه می‌دهد که ثمره و نتیجه کار و تلاش آنها به خودشان باز خواهد گشت. حقوق مالکیتی که مطمئن و تضمین‌شده باشد، با تشویق کارآفرینان و فعالان اقتصادی به ابتکار عمل و نوآوری، محرک اصلی پیشرفت و توسعه اقتصادی هر کشوری است. شواهد و تجربه‌های مداوم تاریخی در سطح بین‌المللی از رابطه مثبت و قوی بین احترام به حقوق مالکیت شهروندان و شکوفایی اقتصادی کشورها حکایت دارد. این تجربه‌ها ثابت می‌کند حقوق مالکیت کاملاً تعریف‌شده و شفاف که مورد حمایت قوی قانون باشد، با ایجاد اقتصاد امن، بستر و زیربنای جامعه عادلانه، شکوفا شده و صلح و صفا را تشکیل می‌دهد.

با وجود تأکید دین مبین اسلام بر حرمت مالکیت خصوصی و احترام به جان و مال و آبروی انسان‌ها و مشاهده انبوه تجربیات بین‌المللی در چند دهه اخیر - که همگی بر تقویت و تحکیم حقوق مالکیت و حقوق افراد بر اموال و دارایی‌های خود صحنه می‌گذارند - به دلیل تسلط و رسوخ دیدگاه‌های اقتصادی چپ‌گرا، جمع‌گرا و دولت‌گرایانه بر اذهان روشنفکران و سیاستمداران و عامه مردم طی یکصد سال گذشته، کماکان شاهد تعدی و تجاوزهای مکرر به حقوق مالکیت بخش خصوصی از سوی نهادهای مختلف حکومتی بوده‌ایم. این تعدی‌ها، در قالب توجیه‌های عامه‌پسند و پوشش‌های «اولویت خیر و مصلحت عمومی» و «ارجحیت منافع جمعی بر منافع شخصی» صورت گرفته و همچنان صورت می‌گیرد.

در صحنه جهانی، به‌ویژه پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و بلوک شرق و به دنبال آن نظام کمونیستی و مالکیت اشتراکی، پژوهش‌های اقتصادی به نتایجی روشن درباره نقش و اهمیت حقوق مالکیت در رشد و توسعه کشورها دست یافتند. در همین راستا مؤسسه «اتحادیه حقوق مالکیت»^۱ که یک سازمان مردم‌نهاد و غیردولتی است، با استفاده از اندیشه‌ها و دیدگاه‌های هرناندو دسوتو^۲ شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت^۳ را نخستین بار در سال ۲۰۰۷ تهیه و منتشر کرد. این شاخص پس از گذشت

1. Property Rights Alliance (PRA)
2. Hernando de Soto
3. International Property Rights Index

یک دهه اینک توانسته است به ابزار سیاستگذاری برای دولت‌ها تبدیل شود تا عملکرد کشور خود را در زمینه این حق بسیار مهم اندازه‌گیری کنند.

ایران در جدیدترین شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت که مربوط به سال ۲۰۱۷ است، در بین ۱۲۷ کشور جهان، رتبه نامناسب ۹۹ و در بین ۱۷ کشور منطقه منا (به‌علاوه ترکیه و پاکستان)، رتبه ۱۲ را کسب کرده است و عقب‌تر از کشورهای در حال توسعه رقیب مانند مالزی، عربستان سعودی، اندونزی و ترکیه قرار گرفته است. این در حالی است که طبق قانون، دولت مکلف است تمام تلاش خود را برای ارتقای جایگاه ایران در این ارزیابی به کار گیرد؛ بدین ترتیب که براساس بند «الف» ماده (۲۲) «قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶-۱۴۰۰)» (مصوب ۱۳۹۵/۱۲/۱۴) «دولت مکلف است با اقدام قانونی در جهت اصلاح قوانین، مقررات و رویه‌ها، محیط کسب‌وکار را به‌گونه‌ای امن، سالم، سهل و شفاف سازد تا در پایان سال چهارم اجرای قانون برنامه، رتبه ایران در دو شاخص رقابت‌پذیری بین‌المللی و شاخص‌های بین‌المللی حقوق مالکیت در میان کشورهای منطقه سند چشم‌انداز به رتبه سوم ارتقا یابد و هر سال بیست درصد (۲۰٪) از این هدف محقق شود». البته با نگاه به رتبه ایران در روند چندساله، شاهد بهبود پیوسته، اما بسیار کندی هستیم. با این اوصاف اگر می‌خواهیم اقتصاد ایران از فساد گسترده و قانون‌گریزی و بی‌قانونی، نرخ فقر در حال افزایش و رفتار غیرمسئولانه برخی از افراد که شکل هنجار اجتماعی به خود گرفته است خارج شود، ایجاد نظام حقوق مالکیت مستحکم، یک اقدام اساسی است.

۱. حقوق مالکیت چیست؟

حقوق مالکیت خصوصی این حق را به مردم می‌دهد تا دارایی و منابع خود را بدون دخالت دولت یا هر شخص حقیقی و حقوقی دیگری در تملک کامل خود داشته باشند و از آنها برای اهداف و مقاصد مدنظر خویش استفاده کنند. حق مالکیت از جمله حقوق طبیعی است که حتی بدون به رسمیت شناخته شدن یا حمایت کافی از سوی دولت نیز وجود دارد. فردریک باستیا،^۱ فیلسوف و اقتصاددان فرانسوی، می‌گوید: «حق زندگی (حیات)، حق آزادی و حق مالکیت به این دلیل وجود ندارد که انسان‌ها قوانینی برای آنها وضع کردند. برعکس، این واقعیت که زندگی، آزادی و مالکیت از همان آغاز وجود داشته است باعث شد تا انسان‌ها برای رعایت و احترام به آنها قوانینی وضع کنند».^۲

مسئله‌ای که کشور ما در خصوص حقوق مالکیت با آن مواجه است - همچون بسیاری از کشورهای در حال توسعه - این است که برای تعداد زیادی از مردم (شامل گروه‌های محروم، درحاشیه‌مانده و دچار

1. Frederic Bastiat

2. https://www.brainyquote.com/quotes/frederic_bastiat_136353

تبعیض و کسانی که فاقد کانال‌های ارتباطی و نفوذ هستند)، حقوق مالکیت به نحو مناسب و روشنی تعریف نشده است و قوانین مصوب هم حمایت کافی از آنها به عمل نمی‌آورد. جدای از اینها، انبوه موانع دست‌وپاگیر قانونی و اداری نیز اجازه نمی‌دهد تا همه افراد جامعه بتوانند از اموال خود به راحتی و آنگونه که به نفع خویش تشخیص می‌دهند، استفاده کنند. حقوق مالکیت نامطمئن و متزلزل و قوانین دست‌وپاگیر و مزاحم بیش از هر چیزی به گروه‌های فقیر و محروم و درحاشیه‌مانده و بنگاه‌های خرد و کوچک و متوسط آسیب می‌رساند.

برای مثال ساکنان شهرها معمولاً اسناد مالکیت محکم و قانونی دارند؛ اما کسانی که در حاشیه شهرها و دور از مراکز شهری مثل روستاها و مزارع زندگی می‌کنند، به نسبت کمتر دارای چنین اسناد قانونی هستند و مالکیتشان بر زمین و سایر دارایی‌ها نه مطمئن و نه تعریف‌شده است. همچنین متأسفانه این تصور (ادراک) وجود دارد که در دستگاه قضایی کسانی که نفوذ و رابطه یا پول بیشتری دارند، راحت‌تر به خواسته خود می‌رسند و فقرا و ضعفا، پشت در دادگاه‌ها معطل می‌مانند و حق و حقوق‌شان ضایع می‌شود.

دولت‌ها، سواي مصادره و تصاحب مستقیم اموال و دارایی‌های بخش خصوصی، با شیوه‌های غیرمستقیم و به اصطلاح «مصادره خزنده» (یا تدریجی)^۱ نیز اموال شهروندان را تصاحب می‌کنند. در این نوع مصادره، دولت‌ها با افزایش ناگهانی نرخ مالیات یا نرخ تورم، تغییر ناگهانی قوانین و مقررات، باعث می‌شوند تا منافع و سود سرمایه‌گذاری‌ها و دارایی‌های بخش خصوصی کاهش یابد. ایجاد تورم‌های دورقمی پرنوسان در کشور که هر از گاهی شاهد هستیم، به زیان طلبکاران و به نفع بدهکاران تمام می‌شود و معمولاً بزرگترین بدهکار نیز همیشه دولت‌ها هستند که به این شیوه، ارزش واقعی بدهی خود را به شدت کاهش می‌دهند.^۲ کاهش دستوری و ناگهانی نرخ سود بر سپرده‌های بانکی نیز همانند افزایش ناگهانی نرخ تورم عمل می‌کند که نرخ واقعی سود سپرده‌ها را کاهش می‌دهد. طولانی شدن فرآیند دادرسی و جبران زیان فرد خسارت‌دیده از سوی سوءاستفاده‌کننده و خلف وعده‌کننده نیز ارزش واقعی طلب شاکي را به شدت پایین می‌آورد.

نظام قضایی که حامی حقوق مالکیت است و قراردادها را به شیوه بی‌طرفانه و منصفانه تنفیذ می‌کند، پایه و بنیان اصلی تشکیل سرمایه و کسب منافع از تجارت را فراهم می‌کند، که محرک‌های اصلی رشد اقتصادی محسوب می‌شوند. برعکس، حقوق مالکیت نامطمئن، امضای توافق‌هایی که اجرای آنها قطعی نیست و تبعیض‌های حقوقی که نسبت به برخی روا داشته می‌شود، باعث تضعیف سرمایه‌گذاری و کاهش منافع حاصل از تجارت می‌شود.

1. Creeping expropriation

۲. بر همین اساس است که در صدر ماده (۲۴) «قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار» (مصوب ۱۳۹۰/۱۱/۱۶) مقرر شده است: «دولت و دستگاه‌های اجرایی مکلفند به منظور شفاف‌سازی سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصادی و ایجاد ثبات و امنیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری، هرگونه تغییر سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اقتصادی را در زمان مقتضی قبل از اجرا، از طریق رسانه‌های گروهی به اطلاع عموم برسانند».

مقررات نامناسب و دست‌وپاگیر، رویه‌های وقت‌گیر و فاسد اداری و ساختار غیرپاسخگوی تشکیلات دولتی، به کارکنان دولتی در رده‌های مختلف این قدرت و اختیار را می‌دهد تا بدون نگرانی از بازخواست و پاسخ‌دهی، هرگونه که مایل هستند با ارباب رجوع و بخش خصوصی رفتار کنند و با پنهان شدن در پشت قوانین و مقررات انبوه، غیرشفاف و ضدونقیض، طبق سلیقه شخصی برخوردهای متفاوت با شهروندان و به‌ویژه فعالان اقتصادی داشته باشند. در نتیجه انتظار می‌رود زنان، حاشیه‌نشین‌ها، اقلیت‌های مختلف قومی، مذهبی و حتی سیاسی، از حقوقی برابر با بقیه برخوردار نباشند.

۲. چرا حقوق مالکیت اهمیت دارد؟

در سراسر تاریخ بشر، انواع گوناگون مالکیت از قبیل تعاونی، اشتراکی و کمونیسیم، در عمل به آزمون نهاده شده است. این تجربه‌ها از ناموفق تا فاجعه‌بار نوسان داشته‌اند. تا امروز، ترتیبات نهادی دیگری مانند احترام به مالکیت خصوصی در چارچوب حاکمیت قانون را نمی‌شناسیم که آزادی و انگیزه بسیار بالایی به افراد برای استفاده از منابع محدود خویش به‌نحو مولد و کارا، بدهد. بنابراین، یکی از ارکان و عوامل تعیین‌کننده درجه شکوفایی و رونق اقتصادی هر کشور، احترام و حمایت از حقوق مالکیت شهروندان آن کشور است. با قاطعیت می‌توان گفت درجه احترام یا بی‌احترامی به حقوق مالکیت است که تعیین می‌کند مردم و فعالان اقتصادی در یک کشور به سمت کارآفرینی و سرمایه‌گذاری تمایل یابند یا خیر؟ مردم هر جامعه از راه کارآفرینی و نوآوری است که ثروت خلق می‌کنند و اقتصاد را رونق می‌بخشند. امنیت داشتن سرمایه‌ها و سودهای حاصله است که مردم را تشویق و وسوسه می‌کند تا به دنبال فعالیت‌های پرریسک مورد علاقه خویش بروند. در مقابل، برای نمونه، اگر یک کشاورز احتمال بدهد دولت زمین وی را مصادره خواهد کرد، هرگز آن زمین را آباد نمی‌کند و درختان پرثمری را غرس و کشت نخواهد کرد. اگر یک تولیدکننده یا بازرگان احساس کند کسب‌وکارش از سوی رقبای دولتی تهدید می‌شود، حوزه فعالیت خود را گسترش نخواهد داد. اگر صاحبان دارایی‌های فکری و فیزیکی احساس کنند مالکیتشان را می‌توان زیر سؤال برد و به آن تعدی کرد، حاضر به پذیرش ریسک نمی‌شوند یا در فعالیت‌های مولد سرمایه‌گذاری نمی‌کنند. در غیاب نظام حقوق مالکیت مطمئن، شرکت‌های اقتصادی بزرگ که مبتنی بر شبکه پیچیده‌ای از روابط قراردادی بلندمدت و اعتماد متقابل هستند، تأسیس نخواهند شد و در صورت تأسیس، حیاتی کوتاه‌مدت خواهند داشت. وجود چنین شرکت‌های دارای برندهای جهانی و حضور در بازارهای بین‌المللی، از پایه‌های ثروت‌آفرینی برای یک کشور است. بدین ترتیب، یکی از عوامل مهم و تعیین‌کننده آبادانی و رونق اقتصادی هر کشور میزان احترام و حمایتی است که از حقوق مالکیت یکایک شهروندان به عمل می‌آید.

۲-۱. رابطه شکوفایی اقتصادی و مالکیت

برای توضیح رونق و شکوفایی اقتصادی برخی کشورها و عقب‌ماندگی و رخوت برخی دیگر، دلایل متعددی آورده می‌شود. هنگامی که هر کدام از این عوامل را بررسی می‌کنیم، هیچ‌کدام به حد کافی نمی‌تواند توضیح دهد چرا برخی کشورها ثروتمند هستند در حالی که برخی دیگر فقیر باقی ماندند. نمونه‌های سنگاپور و هنگ‌کنگ را ملاحظه کنید؛ هر دو کشور اساساً فاقد منابع طبیعی هستند، با این حال، از جمله پررونق‌ترین مناطق در جهان هستند. مورد کره جنوبی به خصوص شگفت‌آور است: پس از اینکه در جنگ، کره در دهه ۱۹۵۰ تخریب شد، تنها در عرض چند دهه توانست به‌عنوان یکی از ملت‌های توسعه‌یافته در جهان ظاهر شود. بدین ترتیب، هنگامی که درباره توسعه صحبت می‌کنیم، بسیاری امور نامتعارف وجود دارند. کشورهایی که با وجود نبود منابع (مانند ژاپن یا سوئیس) به شکوفایی رسیدند، و کشورهایی که با وجود منابع غنی (مانند آرژانتین و ونزوئلا) فقیرتر شدند. بر همین منوال، برخی کشورها با تراکم بالای جمعیتی بهتر از کشورهای کم‌جمعیت عمل کردند. پس موارد نابهنجار و غیرعادی فراوان هستند و چگونه می‌توان همه اینها را توضیح داد و تبیین کرد؟

۲-۲. عامل اصلی توضیح‌دهنده موارد نابهنجار و غیرعادی چیست؟

تردید نیست که توسعه اقتصادی، یک بازی پیچیده با دخالت انواع متغیرها است. اما هنگامی که این پیچیدگی را ساده می‌کنیم، الگوی معینی ظاهر می‌شود. کشورهایی که برای حقوق مالکیت ارزش قائل هستند، شکوفا می‌شوند و کشورهایی که حقوق مالکیت را زیر پا می‌گذارند، افول می‌کنند. آنچه در نهایت تفاوت در سطوح شکوفایی بین ملت‌ها را توضیح می‌دهد، چارچوب نهادی است که یک کشور برمی‌گزیند و بنیادی‌ترین این نهادها، «حاکمیت قانون» و «حقوق مالکیت» به‌شمار می‌رود. نهادها را می‌توان قوانین و قواعد رسمی و غیررسمی تصور کرد که بر تعاملات ما حاکم است. نهادها قواعد بازی را تعیین می‌کنند. اگر قواعد به‌خوبی تعریف شده باشند - مشخص و شفاف و در خدمت کسب‌وکار باشند - رفاه و آبادانی برای مردم به‌همراه می‌آورند. اگر قواعد بازی مبهم و نامطمئن باشند و از اموال و مالکیت مردم حمایت نکنند، جلوی شکوفایی و رونق اقتصادی گرفته می‌شود.

در ایران، قواعد یا نهادهایی که بر تعاملات افراد جامعه حاکم‌اند نامطمئن، دست‌وپاگیر و بازدارنده تولید هستند. همچنین این امکان وجود دارد که گروهی از مردم - فرادستان، ثروتمندان و کسانی که ارتباطات سیاسی دارند - قواعد را به نفع خویش تغییر دهند یا تفسیر کنند و از آنها در خدمت منافع فردی سوءاستفاده کنند. در نتیجه در کشوری که قوانین علیه منافع اکثریت تولیدکنندگانی که واسطه و رابطه ندارند و به نفع اقلیتی که پول و نفوذ و رابطه دارند عمل می‌کنند، نباید انتظار اقتصادی شکوفا و رشدی فراگیر داشته باشیم. پس اگر می‌خواهیم تغییرات واقعی و مفیدی در جامعه ایجاد کنیم، باید

کوشش شود قوانین و نهادهای عادلانه‌تر و فراگیرتری بسازیم. اگر می‌خواهیم رونق و شکوفایی اقتصادی به‌وجود آید، باید مطمئن باشیم که قوانین بدون تبعیض و در واقع اجرا می‌شود و در خدمت و به نفع همه مردم است.

۳. معرفی شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت

شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت (IPRI) که اینک به دهمین سال انتشار خود رسیده است، ۱۲۷ کشور جهان را در سال ۲۰۱۷ در بر می‌گیرد. کشورهایی که زیر پوشش این شاخص هستند، می‌توانند میزان رشد خود را مشاهده کرده و پیشرفت حاصله هر نماگر را در هر سال پایش کنند.

چنانکه توضیح داده شد، برای اینکه یک کشور بتواند فضایی مساعد و در خدمت توسعه و آزادی اقتصادی به‌وجود آورد، حقوق مالکیت نقشی اساسی دارد. به این جهت، کشورهای توسعه‌یافته تماماً بر اهمیت حقوق مالکیت و تضمین امنیت آن پای می‌فشارند و تأکید دارند. در نتیجه هنگامی که به بالای فهرست امتیازات دریافتی حمایت محکم از حقوق مالکیت نگاه می‌کنیم، کشورهای توسعه‌یافته را مشاهده می‌کنیم. از طرف دیگر آن کشورهایی که حقوق مالکیت شکننده و متزلزل دارند، به‌سختی امکان توسعه بازارهای اقتصادی قوی و نوآورانه را پیدا می‌کنند.

کشورهایی که در بالای فهرست حقوق مالکیت هستند، درآمد سرانه‌ای تا ۲۰ برابر کشورهای با رژیم‌های مالکیتی ضعیف دارند. حقوق مالکیت همبستگی قوی با نماگرهای اجتماعی و اقتصادی از قبیل فعالیت مدنی، کارآفرینی، آزادی آموزشی و تعداد پژوهشگران تمام‌وقت دارد.

۳-۱. نماگرهای شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت

پروژه سنجش شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت، حاصل همکاری مشترک ۱۰۰ اندیشکده و نهاد سیاستگذاری از ۷۲ کشور است که در کار تحقیق، توسعه سیاستگذاری، تحصیل و ترویج حقوق مالکیت در کشورهایشان فعال هستند. «مؤسسه اتحادیه حقوق مالکیت»، این شاخص را در سال ۲۰۰۷، در قالب بورس تحقیقاتی «هرناندو دسوتو» (اقتصاددان پرویی)، بنیان نهاد و مقر آن در واشنگتن قرار دارد. پیشینه طراحی این شاخص، به فعالیت‌های «مؤسسه آزادی و دموکراسی» (ILD) باز می‌گردد که در سال ۱۹۷۹ توسط دسوتو در پرو تأسیس شد.

این شاخص از هنگام تولید در سال ۲۰۰۷، اهمیت وجود حقوق مالکیت مطمئن برای توسعه اقتصادی را به شکل تجربی نشان می‌دهد. این شاخص صرفاً یک نظام درجه‌بندی نیست، بلکه ابزاری است که وضعیت حقوق مالکیت در سطح جهان و اطلاعاتی درباره عوامل مختلف تقویت‌کننده حقوق مالکیت را در اختیار سیاستگذاران می‌گذارد. ابتدا مروری گسترده در ادبیات حقوق مالکیت صورت گرفت

تا ویژگی‌های جامع حقوق مالکیت مفهوم‌سازی و عملیاتی شود. سرانجام با چندین کارشناس و اهل فن در حوزه حقوق مالکیت مشورت شد تا مجموعه دسته‌های اصلی (نماگرها یا زیرشاخص‌ها) و اقلام تشکیل‌دهنده هر کدام که مؤلفه^۱ نامیده می‌شود نهایی شود.

شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت، توسعه را به شکل مفهومی چندبُعدی تعریف می‌کند که ابعادی مانند حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، فناوری، و بوم‌زیستی را با نگاهی به بهزیستی نسل‌های حال و آینده در بر می‌گیرد. این شاخص ارتباط چندین جنبه متفاوت توسعه را از طریق مؤلفه‌های مختلف تجزیه و تحلیل می‌کند: برون‌دادهای اقتصادی؛ قابلیت‌های انسانی؛ سرمایه اجتماعی؛ پژوهش و نوآوری و عملکرد بوم‌شناسی.

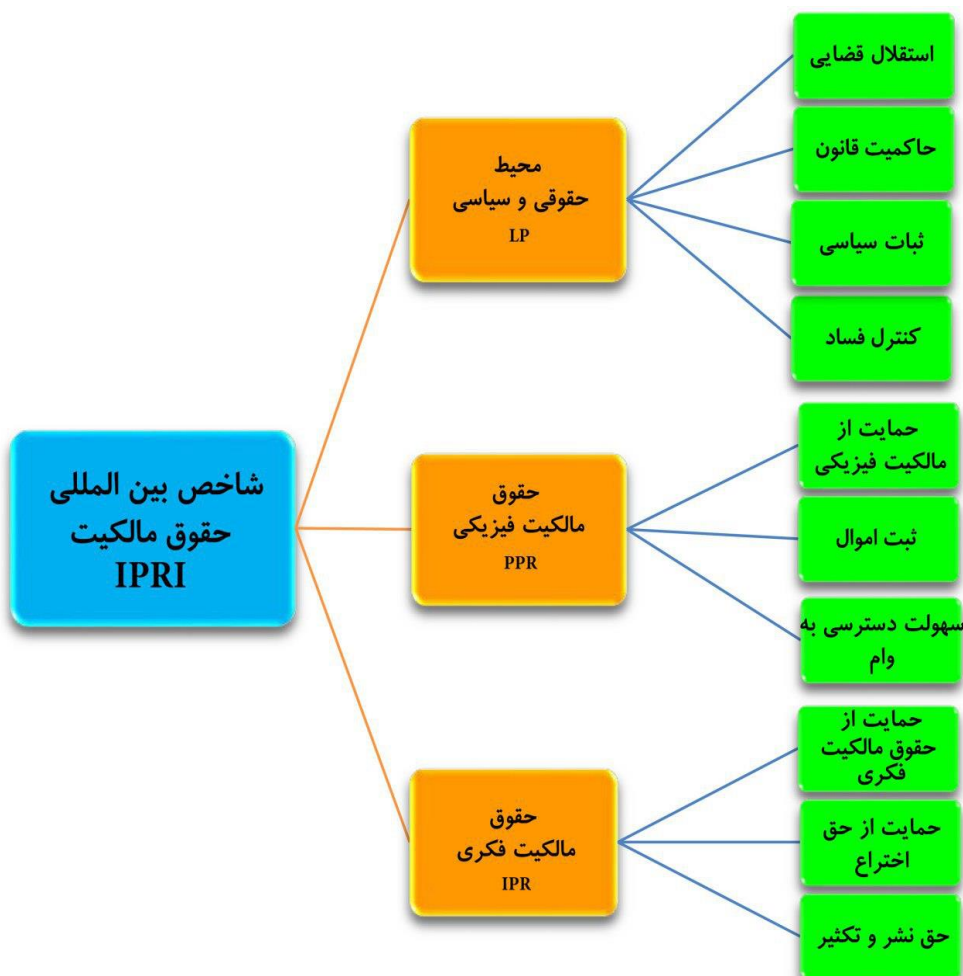
سه نماگر اصلی شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت عبارتند از: محیط حقوقی و سیاسی،^۲ حقوق مالکیت فیزیکی^۳ و حقوق مالکیت فکری.^۴ این سه نماگر که مجموعاً شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت را تشکیل می‌دهند، هر کدام به چندین مؤلفه (مجموعاً ۱۰ مؤلفه) تقسیم می‌شوند. محیط حقوقی و سیاسی دارای چهار مؤلفه با عناوین حاکمیت قانون، استقلال قضایی، کنترل فساد و ثبات سیاسی است. حقوق مالکیت فیزیکی سه مؤلفه به نام‌های حمایت از حقوق مالکیت فیزیکی، آسانی دریافت وام و ثبت مالکیت دارد. آخرین نماگر که حقوق مالکیت فکری است نیز از سه مؤلفه با عناوین حمایت از حقوق مالکیت فیزیکی، حمایت از حق نشر و حمایت از حق اختراع تشکیل می‌شود.

۱. براساس رویه متعارف در گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس، هر شاخص (Index) با چند نماگر (Indicators) توضیح داده می‌شود و هر نماگر نیز خود با چند مؤلفه (Component) توضیح داده می‌شود. بنابراین، ترتیب از اعم به اخص عبارت است از: شاخص، نماگر و مؤلفه.

2. Legal and Political Environment (LP)
3. Physical Property Rights (PPR)
4. Intellectual Property Rights (IPR)

شکل ۱. نماگرها و مؤلفه‌های شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت

نماگر حقوقی و سیاسی، بینشی درباره قدرتمندی نهادهای حکمرانی یک کشور و احترام به «قواعد بازی» در بین شهروندان ارائه می‌دهد. این نماگر، تأثیری جدی در توسعه و حمایت از حقوق مالکیت فیزیکی و فکری دارد.

دو نماگر دیگر شاخص، حقوق مالکیت فیزیکی و فکری، دو شکل از حقوق مالکیت را بازتاب می‌دهند که هر دو برای توسعه اقتصادی یک کشور نقش حیاتی دارند. اقلام شامل شده در این دو دسته، نتایج قانونی و عملی برای کشورهای بررسی شده را نشان می‌دهند.

نماگر اول – محیط حقوقی و سیاسی

نماگر محیط حقوقی و سیاسی، به معنای توانایی یک ملت در ایجاد ضمانت اجرا برای نظام حقوق مالکیت مطابق قانون است و از چهار مؤلفه تشکیل می‌شود: استقلال نظام قضایی، قدرتمندی حاکمیت قانون، کنترل فساد و ثبات نظام سیاسی.

• استقلال قضایی

این مؤلفه به بررسی آزادی قوه قضائیه از نفوذ و اعمال فشار گروه‌های سیاسی، تجاری و فردی می‌پردازد. استقلال قوه قضائیه پایه و اساس حمایت بی‌عیب و نقص و پشتیبانی حاکمیت از نظام قضایی در رابطه با حقوق مالکیت است.

منبع داده‌های منتخب از «شاخص رقابت‌پذیری جهانی» اخذ شده است که مجمع جهانی اقتصاد منتشر می‌کند. مقیاس داده‌های اصلی از ۱ تا ۷ است و ۷ بهترین امتیاز دریافتی است. پرسش و پاسخ‌های مرتبط از پیمایش نظرات مدیران به این شرح است: نظام قضایی در کشور شما چقدر در برابر نفوذ دولت، اشخاص یا شرکت‌ها مصون و مستقل است؟ [۱= اصلاً استقلال ندارد؛ ۷= کاملاً مستقل است.]

• حاکمیت قانون

این مؤلفه میزان اطمینان کارگزاران اقتصادی به قوانین جامعه و نیز تبعیت آنها را از قوانین اندازه‌گیری می‌کند. به‌ویژه کیفیت اجرای قراردادها، حقوق مالکیت، پلیس و دادگاه‌ها، همچنین احتمال وقوع جرم و جنایت و خشونت را در بر می‌گیرد.

این مؤلفه چندین ویژگی را دربرمی‌گیرد: انصاف، صداقت، ضمانت اجرا، سرعت، هزینه متناسب دادرسی، حمایت از حقوق مالکیت خصوصی و پاسخگویی قوای قضائیه و مجریه. این مؤلفه تکمیل‌کننده متغیر استقلال قضایی است.

داده‌های منتخب برای این مؤلفه از منبع نماگرهای «حکمرانی جهانی» بانک جهانی به‌دست می‌آید. مقیاس داده‌های اولیه از (۲/۵- تا ۲/۵) است که ۲/۵ به معنای بهترین امتیاز است.

• ثبات سیاسی

درجه ثبات سیاسی بر انگیزه به‌دست آوردن یا گسترش دادن مالکیت و مدیریت دارایی‌ها تأثیر می‌گذارد. هر اندازه احتمال بی‌ثباتی دولت بالاتر باشد، احتمال کمتری می‌رود که مردم اموالی به‌دست خواهند آورد و اعتماد در اعتبار حقوق متصل به دارایی‌ها را بسط می‌دهند.

داده‌های منتخب برای این مؤلفه از منبع «نماگرهای حکمرانی جهانی» بانک جهانی به‌دست می‌آید. مقیاس داده‌های اولیه از (۲/۵- تا ۲/۵) است که ۲/۵ به معنای بهترین امتیاز است.

• کنترل فساد

این مؤلفه چندین متغیر را ترکیب می‌کند و دامنه استفاده از قدرت عمومی برای منافع خصوصی را اندازه‌گیری می‌کند. این مؤلفه شامل انواع فساد خرده‌پا و دانه‌درشت‌ها، همچنین «تسلط» بر دولت از سوی فرادستان و گروه‌های خصوصی است. همانند دیگر مؤلفه‌ها در نماگر محیط حقوقی و سیاسی، فساد بر اطمینان مردم به وجود اجرا و تنفیذ و اعمال صحیح حقوق مالکیت تأثیر می‌گذارد. فساد درجه غیررسمی بودن را در اقتصاد بازتاب می‌دهد که یک عامل مزاحم برای گسترش احترام به حقوق مالکیت

قانونی است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که کنترل فساد از طریق گسترش دموکراسی، بستگی به حمایت از حقوق مالکیت و برابری درآمدها دارد که چرخه مطلوبی به وجود می‌آورد. داده‌های منتخب برای این مؤلفه از منبع «نماگرهای حکمرانی جهانی» بانک جهانی به دست می‌آید. مقیاس داده‌های اولیه از (۲/۵- تا ۲/۵) است که ۲/۵ به معنای بهترین امتیاز است.

نماگر دوم - حقوق مالکیت فیزیکی

یک رژیم حقوق مالکیت قوی باید اطمینان مردم را نسبت به کارآمدی این رژیم حقوقی در حمایت از حقوق مالکیت شخصی جلب کند. همچنین امکان انجام معاملات یک شکل مرتبط با ثبت مالکیت را فراهم کرده و اجازه دسترسی به اعتبار مورد نیاز برای تبدیل دارایی به سرمایه را فراهم می‌سازد. به این دلایل مؤلفه‌های زیر برای سنجیدن حمایت از حقوق مالکیت فیزیکی استفاده می‌شوند.

• حمایت از حقوق مالکیت فیزیکی

حمایت از حقوق مالکیت فیزیکی به قدرتمندی نظام حقوق مالکیت یک کشور براساس نظرات کارشناسی از کیفیت حمایت قضایی از مالکیت خصوصی، شامل دارایی‌های مالی، بستگی دارد. علاوه بر این، اظهارنظر کارشناسی درباره شفافیت و روشنی تعریف حقوقی از حقوق مالکیت را دربر می‌گیرد. داده‌های مورد استفاده برای سنجش این مؤلفه؛ از «شاخص رقابت‌پذیری جهانی» مجمع جهانی اقتصاد برگرفته شده است. مقیاس داده‌های اصلی از ۱ تا ۷ است که ۷ بهترین امتیاز دریافتی است. پرسش و پاسخ‌های مرتبط از پیمایش نظرات مدیران به این شرح است:

در کشور شما، تا چه حد حقوق مالکیت، شامل دارایی‌های مالی، مورد حمایت هستند؟ [۱= اصلاً حمایت نمی‌شوند؛ ۷= تا حد زیادی حمایت می‌شوند].

• ثبت مالکیت

این مؤلفه تعداد روزها و مراحل ضروری برای ثبت یک دارایی را مطابق با نظام دولت رسمی می‌سنجد. در این مؤلفه، توالی کامل مراحل لازم برای انتقال سند دارایی از فروشنده به خریدار، هنگامی که یک زمین یا ساختمان تجاری خریداری می‌شود، ثبت می‌شود. این اطلاعات بسیار حیاتی هستند؛ چرا که هر اندازه ثبت دارایی مشکل‌تر باشد، احتمال بیشتری است که اموال وارد بخش غیررسمی بشوند و بنابراین توسعه درک و پشتیبانی گسترده عمومی از یک نظام حقوق مالکیت قانونی و سالم و منطقی را محدود می‌کند. علاوه بر این، موانع به ثبت رساندن، جلوی حرکت اموال را از موارد کاربرد کم‌ارزش به سمت کاربری‌های پرارزش‌تر می‌گیرد.

مؤلفه ثبت مالکیت بیانگر یکی از استدلال‌های اقتصادی اصلی است که هراندو دسوتو مطرح کرد: «آنچه فقرا فاقدش هستند دسترسی آسان به سازوکارهای مالکیت است که پتانسیل اقتصادی دارایی‌هایشان را به‌طور قانونی به فعلیت درآورد به‌طوری‌که از آنها برای تولید، تضمین یا تأمین ارزش

بیشتر در بازارهای گسترده استفاده کنند». این مؤلفه به شکل زیر محاسبه می‌شود:

$$\text{ثبت مالکیت} = 0/7 \text{ ضربدر تعداد روزها} + 0/3 \text{ ضربدر تعداد مراحل}$$

منبع داده‌های منتخب برای سنجش این مؤلفه، نماگر «ثبت مالکیت» در گزارش «انجام کسب و کار» («شاخص سهولت انجام کسب و کار») بانک جهانی است. مقیاس داده‌های اولیه از یک تا بی‌نهایت است که یک بهترین امتیاز است.

• آسانی دسترسی به وام

از دسترسی به وام بانکی بدون وثیقه به‌عنوان یک متغیر جانشین برای سطح توسعه نهادهای مالی در یک کشور استفاده می‌شود. نهادهای مالی نقشی اساسی در یک نظام حقوق مالکیت قوی ایفا می‌کنند و دارایی‌های اقتصادی را وارد اقتصاد رسمی می‌کنند. یک مسیر مهم در تلاش برای محو فقر، تسهیلات اعتباری است. حقوق مالکیت نه تنها اثر کاهش نابرابری‌ها را از طریق تعمیق مالی تقویت می‌کند، بلکه در غیاب آن، مانع جدی برای فقرا است.

داده‌های منتخب برای این مؤلفه از «شاخص رقابت‌پذیری جهانی» است که مجمع جهانی اقتصاد منتشر می‌کند. مقیاس داده‌های اصلی از ۱ تا ۷ است که ۷ بهترین امتیاز دریافتی است. پرسش و پاسخ‌های مرتبط از پیمایش نظرات مدیران به این شرح است:

در کشور شما، دریافت یک وام بانکی برای فعالان اقتصادی چقدر آسان است؟ [۱= به شدت دشوار

است؛ ۷= به شدت آسان است.]

نماگر سوم - حقوق مالکیت فکری

نماگر حقوق مالکیت فکری حمایت از مالکیت فکری را ارزیابی می‌کند. علاوه بر یک سنجه براساس نظرات عمومی حمایت از مالکیت فکری، حمایت از دو شکل اصلی حقوق مالکیت فکری (اختراعات و حق انتشار و تکثیر) را از دو منظر قانونی و عملی ارزیابی می‌کند.

• حمایت از حقوق مالکیت فکری

این نماگر میزان حمایت یک ملت از مالکیت فکری را نشان می‌دهد و بنابراین یک جنبه حیاتی از نماگر حقوق مالکیت فکری است.

منبع داده‌های منتخب برای این مؤلفه از شاخص رقابت‌پذیری جهانی است که مجمع جهانی اقتصاد منتشر می‌کند. مقیاس داده‌های اصلی از ۱ تا ۷ است که ۷ بهترین امتیاز دریافتی است. پرسش و پاسخ‌های مرتبط از پیمایش نظرات مدیران به این شرح است:

در کشور شما، حقوق مالکیت فکری تا چه حد مورد حمایت است؟ [۱= اصلاح حمایت نمی‌شود؛

۷= تا حد زیادی حمایت می‌شود.]

• حمایت از حق اختراع

این مؤلفه بیانگر قدرت قوانین حق اختراع یک کشور با پنج معیار گسترده است: پوشش‌دهی، عضویت در پیمان‌های بین‌المللی، محدودیت‌ها بر حقوق اختراع، ضمانت اجرا و طول مدت حمایت. داده‌های مورد استفاده برای این مؤلفه از شاخص حق اختراع جینارت- پارک به‌دست می‌آید.

• سرقت علمی و حق انتشار و تکثیر

میزان سرقت علمی در بخش مالکیت فکری، یک نماگر مهم کارآمدی ضمانت اجرای حقوق مالکیت فکری در یک کشور است. منبع داده‌های انتخابی برای این مؤلفه از پیمایش نرم‌افزار جهانی «بی.اس.ای»^۱ است. شکاف رعایت قانون به معنای برآورد حجم و ارزش نرم‌افزار غیرمجاز است که روی رایانه‌های شخصی نصب می‌شود و همچنین آشکار ساختن نگرش‌ها و رفتارهای مرتبط با مجوزدهی نرم‌افزار، مالکیت فکری و فناوری‌های نوظهور. مقیاس داده‌های اولیه از صفر تا ۱۰۰ درصد است که صفر بهترین امتیاز است.

۲-۳. حمایت از حقوق مالکیت فکری

چرا کشورهایی از قبیل آمریکا، ژاپن و هلند به ابداع و اختراع، آثار ادبی و هنری و نمادها، تصاویر، نام‌ها و طرح‌هایی که در تجارت داخلی و خارجی استفاده می‌شود اهمیت می‌دهند و از آنها حمایت می‌کنند؟ منظور، داده‌ها و اطلاعات و فکر و اندیشه اصیلی است که افراد خلاق و مبتکر خلق می‌کنند و به مالکیت فکری مشهور است. آنها این کار را می‌کنند، چرا که می‌دانند مراقبت از این نوع حقوق مالکیت، باعث تقویت رشد اقتصادی می‌شود و انگیزه برای نوآوری‌های فناورانه است و سرمایه‌گذاری‌هایی را جذب می‌کند که مشاغل و فرصت‌های جدیدی برای همه شهروندان خلق خواهد کرد. برای مثال، بررسی‌ها نشان می‌دهد بیش از ۵۰ درصد صادرات آمریکا، اکنون به یک نوع حمایت از مالکیت فکری وابسته است؛ درحالی‌که ۵۰ سال پیش این وابستگی کمتر از ۱۰ درصد بود.

افرادی که از نظر فکری و هنری دارای استعداد و توانایی‌های خاصی هستند، باید این حق را داشته باشند که بتوانند از استفاده یا فروش غیرمجاز آثار خلق‌شده خود جلوگیری کنند؛ دقیقاً همان‌طور که مالکان اموال فیزیکی مانند خودرو، ساختمان یا فروشگاه چنین می‌کنند. با این‌حال، در مقایسه با سازندگان میز، یخچال و سایر کالاهای ملموس، کسانی که آثارشان ذاتاً ناملموس است، اگر که حق مالکیت آنها بر آثار ساخته‌شده‌شان مورد حمایت قرار نگیرد، با مشکلات بیشتری در کسب معاش مواجه‌اند. هنرمندان، نویسندگان، مخترعان و سایرین نمی‌توانند به قفل و سیم‌خاردار و دزدگیر برای حمایت از کارهای خود متکی باشند و باید مالکیت فکری داشته باشند تا جلوی بهره‌برداری غیرمجاز دیگران از حاصل کارشان گرفته شود.

سوی اینک این امکان به مخترعان و هنرمندان داده شود تا جبران زحمت عادلانه‌ای دریافت کنند و کشورها نیز سرمایه‌گذاری خارجی و فناوری بیشتری جذب کنند، حمایت از مالکیت فکری برای مصرف‌کنندگان نیز حیاتی است. بیشتر پیشرفت‌ها در حمل‌ونقل، ارتباطات، کشاورزی و مراقبت‌های درمانی و پزشکی، بدون حمایت از مالکیت فکری وجود نمی‌داشت. به رسمیت شناختن و پشتیبانی جدی از مالکیت فکری، همچنین ارتباط نزدیکی با افزایش سریع سطح زندگی در کشورهایی مانند چین و هند دارد. چند سال پیش، هند در حال شکست در جنگ برای حفظ بهترین و درخشان‌ترین مهندسان و دانشمندان رایانه‌ای خود بود؛ چرا که سازوکارهایی برای حمایت از مالکیت فکری آنها را نداشت و این دانشمندان و تکنسین‌ها مجبور به مهاجرت به کشورهایی می‌شدند که از مالکیت فکری آنها در برابر استثمار ناعادلانه رقبا حمایت می‌کردند. تا اینکه سرانجام هند در ابتدای قرن بیست‌ویکم، قانون حمایت از محصولات فکری دانشمندان رایانه‌ای را به تصویب رسانید و در نتیجه صنعت فناوری پیشرفته به وجود آمد که برخی از پیشرفته‌ترین نرم‌افزارهای جهان را تولید می‌کند و هزاران کارگر را به خدمت می‌گیرد که در غیراین صورت، هند را به مقصد مناطق پرسودتر ترک می‌کردند.

کارآفرینان اقدام به نوآوری می‌کنند تا سود کسب کنند. تفاوت بین دریافتی‌ها و هزینه‌های کل به صورت تابعی از تغییرات پویا در بازار به علت نوآوری - که به وسیله انحصارات کوتاه‌مدت اعطایی توسط دولت حمایت می‌شود - انگیزه می‌دهد تا زمانی که انحصارات منقضی شود. به محض اینکه نوآوری‌ها موفق و سودآور شد، آنها سایر نوآوری‌ها در حوزه‌های دیگر و کارآفرینان دیگر را تشویق می‌کنند تا پیروی کنند. نوآورها در سطح جهان با بنا کردن بنیانی برای رشد و شکوفایی اقتصادی آتی، حدود ۲۶۸۱ هزار درخواست حق اختراع در سال ۲۰۱۴ ارائه دادند.

۴. وضعیت حال و گذشته ایران در شاخص حقوق مالکیت

برای مشاهده وضعیت و جایگاه ایران در زمینه حقوق مالکیت، به شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت (IPIR) مراجعه می‌کنیم. چنانکه گفته شد، این شاخص یک بررسی سالانه است که «مؤسسه اتحاد حقوق مالکیت» با هدف سنجش و مقایسه درجه قدرتمندی حقوق مالکیت - از هر دو جنبه فیزیکی و فکری - در بین ۱۲۷ کشور جهان منتشر می‌کند.

امتیاز ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت سال ۲۰۱۷ به میزان ۰/۲۸ افزایش یافت و به عدد ۴/۵۲ از ۱۰ رسید که کشورمان را در رتبه ۱۲ منطقه «منا» به علاوه ترکیه و پاکستان (شامل ۱۷ کشور) و ۹۹ در جهان (در بین ۱۲۷ کشور) قرار داد. ایران براساس طبقه‌بندی صندوق بین‌المللی پول در گروه کشورهای خاورمیانه، شمال آفریقا و پاکستان و توسط بانک جهانی به عنوان کشوری با درآمد متوسط به بالا قرار می‌گیرد. ایران در سال ۲۰۱۷ نسبت به سال ۲۰۱۳ توانست ۸ پله پیشرفت کند و از رتبه ۱۰۷ به رتبه ۹۹ برسد.

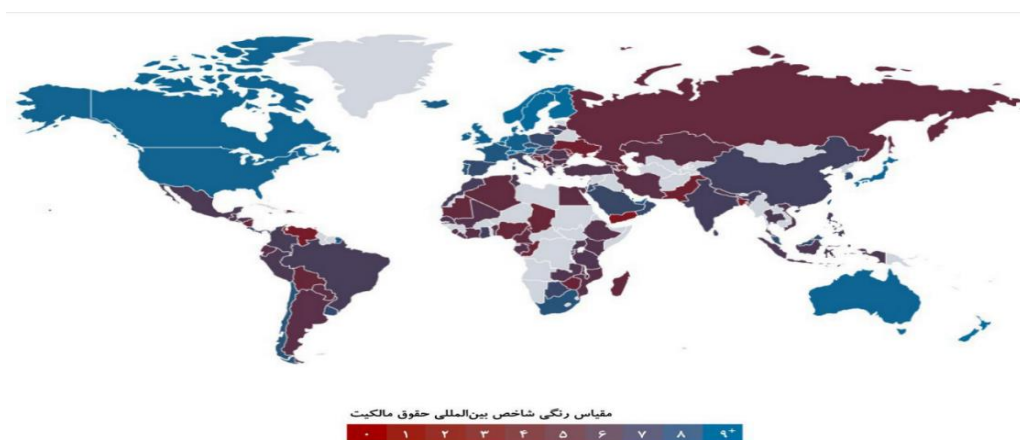
با وجود این، رتبه ایران نامناسب است و همواره در این شاخص در بین ۲۰ درصد پایینی کشورهای جهان قرار داشته است. طی هفت سال گذشته (که اطلاعات آن موجود است) میانگین امتیاز ایران در مقیاس از صفر تا ده، عدد ۴/۲۴ شده است. امتیاز ایران در سال ۲۰۱۷ عدد ۴/۵۲ شد که بیش از یک امتیاز از میانگین جهانی (۵/۶۳) کمتر است.

براساس نتایج شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت سال ۲۰۱۷، کشور نیوزیلند قوی‌ترین تضمین حقوق مالکیت را دارد. این کشور با امتیاز ۸,۶۳۳ در بالای فهرست قرار می‌گیرد. دو کشور فنلاند و سوئد هر کدام امتیاز بیش از ۸/۳ را کسب کردند. سایر کشورهایی که امتیاز ۸ یا بالاتر به دست آوردند عبارتند از: سوئیس، نروژ، ژاپن، لوکزامبورگ، سنگاپور، ژاپن، هلند، استرالیا، کانادا، دانمارک، انگلستان، آمریکا و اتریش.

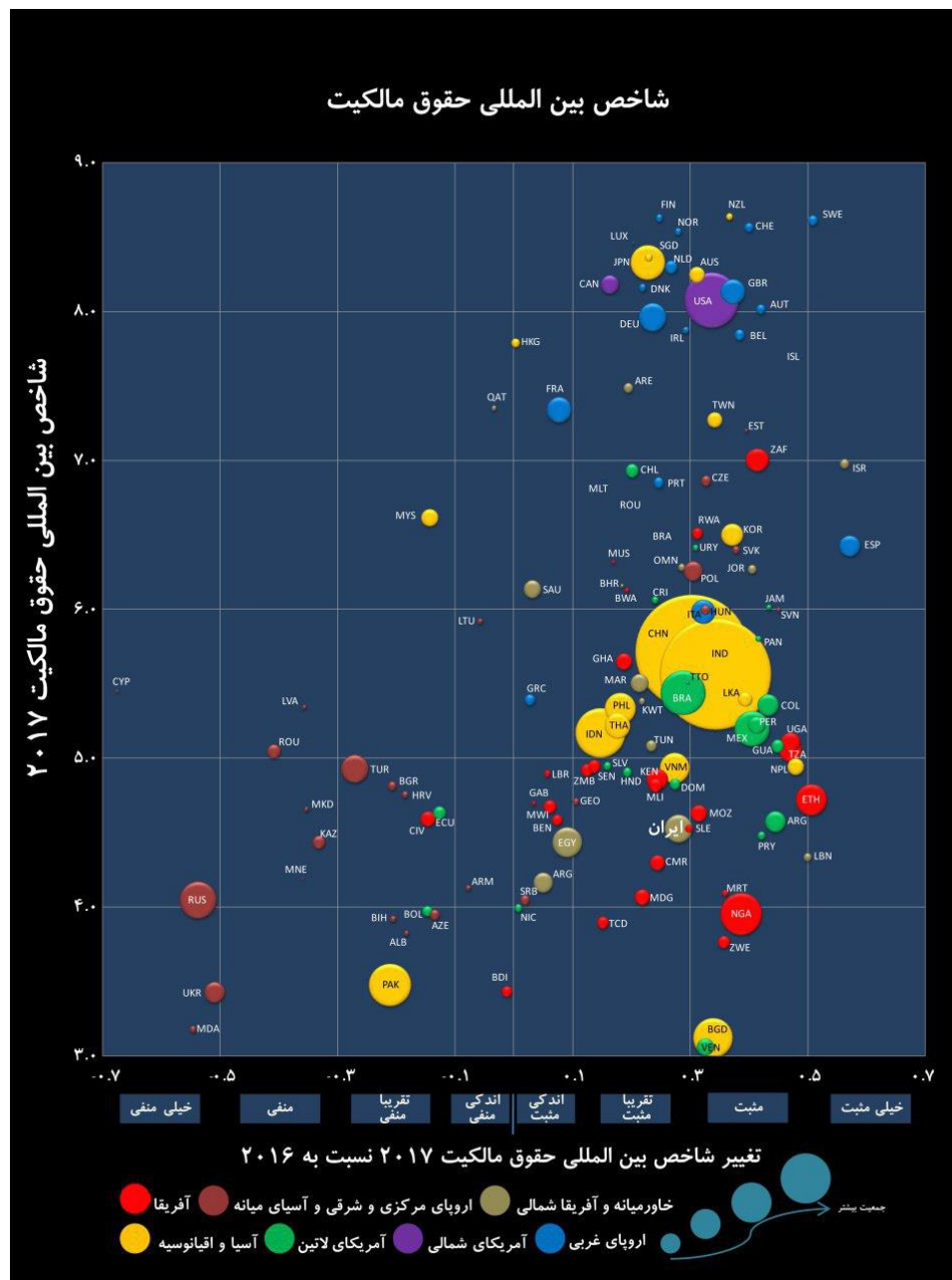
آلمان، ایرلند، بلژیک و چندین کشور دیگر مانند امارات متحده عربی، قطر، فرانسه، تایوان، استونی و آفریقای جنوبی، امتیازهایی بین ۷ و ۸ دارند. کشورهای با امتیازات در میانه (یا امتیازات متوسط) با امتیازاتی بین ۵ و ۶ عبارتند از: لهستان، اسپانیا، ایتالیا، غنا، چین، یونان، مراکش، هند و چندین کشور دیگر.

اما کشورهایی که حقوق مالکیت ضعیف داشته و در پایین جدول قرار گرفتند، عبارتند از: یمن با امتیاز ۲/۷۳ در رتبه ۱۲۷ (یعنی بدترین کشور جهان)، پس از آن ونزوئلا، بنگلادش، مولداوی، اوکراین، بروندی، پاکستان، زیمبابوه، آذربایجان و چند کشور دیگر که همگی امتیازهای بین ۳ تا ۴ کسب کردند. خبر خوب این است که در سراسر جهان، میانگین کلی امتیاز کشورهای موجود در شاخص طی سه سال گذشته مرتب افزایش یافته است و از ۵/۳۰ در سال ۲۰۱۵ به ۵/۴۵ در سال ۲۰۱۶ و ۵/۶۳ در سال ۲۰۱۷ رسیده است. در مورد ایران نیز میزان امتیاز عددی این شاخص در سه سال گذشته به‌طور مرتب افزایش یافته است؛ یعنی از ۳/۹۶ در سال ۲۰۱۵ به ۴/۲۴ در سال ۲۰۱۶ و ۴/۵۲ در سال ۲۰۱۷ افزایش یافته است.

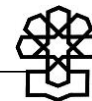
شکل ۲. وضعیت کشورها در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت سال ۲۰۱۷

شکل ۳. تغییر شاخص حقوق بین‌المللی حقوق مالکیت سال ۲۰۱۷ نسبت به سال ۲۰۱۶ و جایگاه ایران

اگر تغییرات نماگرها را در بازه سه‌ساله ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷ نگاه کنیم به نتایجی به این شرح می‌رسیم: میانگین نماگر محیط حقوقی و سیاسی در کل جهان از ۴/۹۹ به ۵/۱۳ و ۵/۱۷ بهبود یافته است. بیشترین میزان افزایش در این نماگر مربوط به نیجریه (۰/۳۹۱)، موریتانی (۰/۳۴۴) و تانزانیا (۰/۳۱) بوده است. کشورهای با بیشترین کاهش نیز مقدونیه (-۰/۴۴۸)، بروندي (-۰/۴۰۳) و بولیوی (۰/۳۹۶) بودند. امتیاز ایران ۰/۳۳ افزایش داشته است و از ۳/۲۸ در سال ۲۰۱۵ به ۳/۵۸ در سال ۲۰۱۶

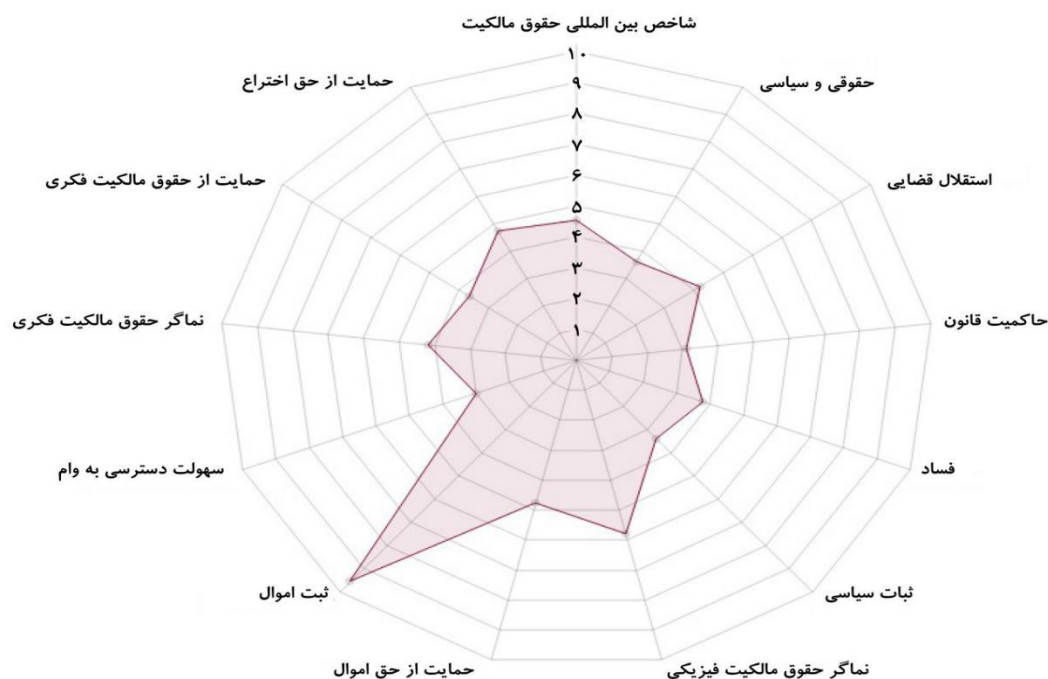
و ۳/۶۱ در سال ۲۰۱۷ رسیده است.

میانگین نماگر حقوق مالکیت فیزیکی در کل جهان از ۵/۷۷ به ۵/۸۷ و ۶/۲۲ در سه سال اخیر رسید. بیشترین میزان افزایش در نماگر حقوق مالکیت فیزیکی مربوط به کشورهای اسپانیا (۱/۱۹) و نپال (۱/۱۵) بوده است؛ در حالی که قبرس (۱/۹۰-) و روسیه (۱/۸۴-) بیشترین کاهش را نشان دادند. امتیاز ایران با رشد خوب ۰/۹۲ از ۴/۸۵ در سال ۲۰۱۵ به ۵/۱۵ در سال ۲۰۱۶ و ۵/۷۷ در سال ۲۰۱۷ افزایش یافت.

میانگین نماگر حقوق مالکیت فکری از ۵/۱۴ به ۵/۳۳ و ۵/۵۰ در سه سال اخیر رسیده است. بیشترین پیشرفت مربوط به کشورهای موریتانی (۰/۵۹۱) و آذربایجان (۰/۵۳۳) بود؛ در حالی که بیشترین کاهش در بولیوی (۰/۲۸-) و لیبریا (۰/۱۵-) رخ داد. ایران نیز با افزایش ۰/۴۱ در این نماگر از ۳/۷۷ در سال ۲۰۱۵ به ۳/۹۹ در سال ۲۰۱۶ و ۴/۱۸ در سال ۲۰۱۷ رسیده است.

نتیجه اینکه کشورها برای اینکه رفاه اقتصادی خود را افزایش دهند، به سمت حمایت‌های بیشتر از انواع حقوق مالکیت حرکت می‌کنند. اما عملکرد ایران نسبت به همسایگان خود مناسب نیست؛ به‌ویژه در ارتباط با محیط حقوقی و سیاسی که رتبه ایران در بدترین وضعیت ممکن و بسیار پایین‌تر از میانگین منطقه است. تنها در شاخص حقوق مالکیت فیزیکی و به‌ویژه مؤلفه ثبت مالکیت، وضع ایران بسیار بهتر شده است که جای تقدیر دارد. البته با گذشت زمان ایران توانسته است اندکی از جایگاه کشورهای پایینی در منطقه فاصله بگیرد و از رتبه ۱۶ به ۱۲ ارتقا یابد (ر.ک: شکل ۴ و جداول ۳ و ۴).

شکل ۴. امتیاز ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت و نماگرها و مؤلفه‌های آن

امتیاز نماگر محیط حقوقی و سیاسی ایران در سال ۲۰۱۷ به میزان ۰/۰۳ افزایش یافت و به ۳/۶۱ رسید که امتیازهای ۴/۱۹ برای استقلال قضایی، ۳/۰۹ برای حاکمیت قانون، ۳/۳۷ برای ثبات سیاسی، و ۳/۷۸ برای کنترل فساد دریافت کرد. در سال ۲۰۱۶ امتیاز نماگر محیط حقوقی و سیاسی ایران به میزان ۰/۳ افزایش یافت و به ۳/۵۸ رسید و امتیاز دریافتی چهار مؤلفه آن عبارت بودند از: استقلال قضایی ۴/۳، حاکمیت قانون ۲/۹، ثبات سیاسی ۳/۲ و کنترل فساد ۳/۹.

امتیاز نماگر حقوق مالکیت فیزیکی ایران در سال ۲۰۱۷ با بیشترین میزان جهش ۰/۶۲ واحد افزایش یافت و به ۵/۷۷ رسید که امتیازهای ۴/۷۶ برای حقوق مالکیت، ۹/۵۵ در ثبت مالکیت و ۳/۰۱ برای آسانی دسترسی به وام دریافت کرد. در سال ۲۰۱۶ امتیاز نماگر حقوق مالکیت فیزیکی به میزان ۰/۳ افزایش یافت و به ۵/۱ رسید و امتیازات برای سه مؤلفه حقوق مالکیت ۴/۹، ثبت مالکیت ۹/۶ و آسانی دسترسی به وام ۱ بوده است.

امتیاز نماگر حقوق مالکیت فکری ایران در سال ۲۰۱۷ به میزان ۰/۱۹ افزایش یافت و به ۴/۱۹ رسید که امتیازهای ۳/۶۴ در حمایت از مالکیت فکری، ۴/۷۳ برای حمایت از حق اختراع دریافت کرد و برای حمایت از حق نشر و تکثیر، داده‌ای ندارد. در سال ۲۰۱۶، امتیاز نماگر حقوق مالکیت فکری به میزان ۰/۲۲ افزایش یافت و به ۳ رسید و سه مؤلفه حمایت از مالکیت فکری ۳/۲، حمایت از حق اختراع ۴/۷ و سرقت حق کپی بدون امتیاز بوده است.

جدول ۱. وضعیت میانگین شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت و نماگرهای آن

طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷

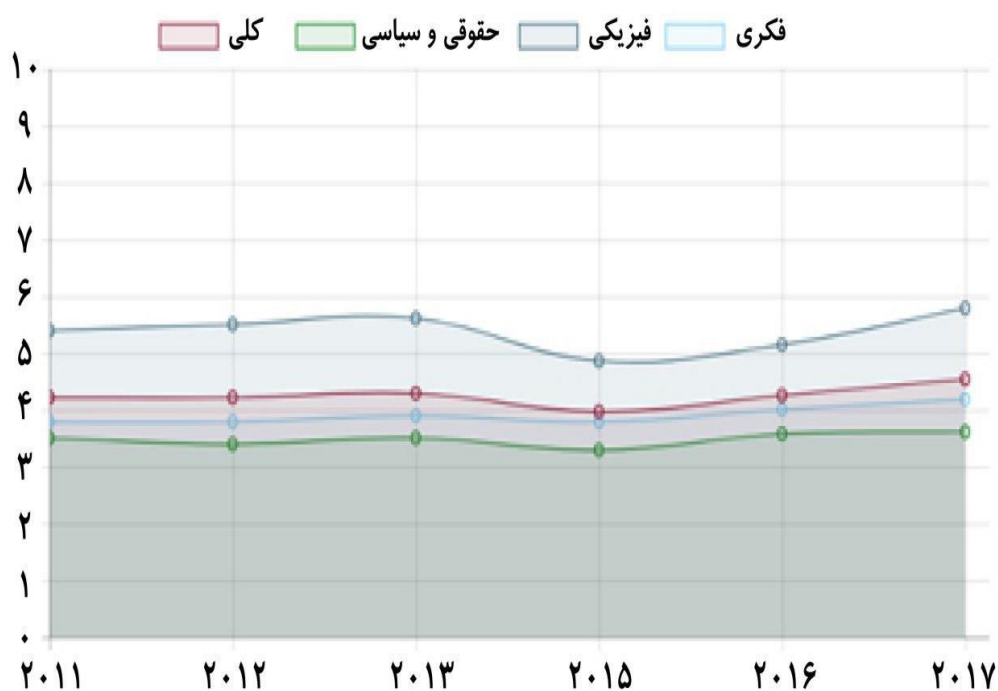
سال	شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت	نماگر محیط حقوقی و سیاسی	نماگر مالکیت فیزیکی	نماگر مالکیت فکری
۲۰۱۵	۵,۳۰۰۷۴	۴,۹۹۳۰۴	۵,۷۶۶۷۸	۵,۱۴۲۴۱
۲۰۱۶	۵,۴۴۵۸۸	۵,۱۳۰۲۸	۵,۸۷۴۵۹	۵,۳۳۲۷۶
۲۰۱۷	۵,۶۳۳۵۷	۵,۱۷۱۵۲	۶,۲۲۶۵۳	۵,۵۰۲۶۷

جدول ۲. امتیاز عددی ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت (۲۰۱۱ تا ۲۰۱۷)

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷
امتیاز عددی	۴,۲۰۰	۴,۲۰۰	۴,۳۰۰	۳,۹۶۵	۴,۲۴۰	۴,۵۲۱

شکل ۵. امتیاز عددی ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت (۲۰۱۱ تا ۲۰۱۷)

جدول ۳. رتبه جهانی ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت (۲۰۱۱ تا ۲۰۱۷)

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷
رتبه ایران	۱۰۴	۱۰۷	۱۰۷	۱۰۴	۹۹	۹۹
کل کشورها	۱۲۲	۱۲۳	۱۲۴	۱۲۱	۱۲۴	۱۲۷

جدول ۴. رتبه منطقه‌ای ایران در منطقه منا (به‌علاوه ترکیه و پاکستان)

در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت (۲۰۱۱ تا ۲۰۱۷)

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷
رتبه ایران	۱۶	۱۴	۱۲	۱۴	۱۳	۱۲
کل کشورها	۱۷	۱۷	۱۵	۱۷	۱۶	۱۷

جدول ۵. جایگاه ایران در منطقه منا به علاوه ترکیه و پاکستان در سال ۲۰۱۷

رتبه منطقه‌ای	کشور	امتیاز	رتبه جهانی
۱	امارات متحده عربی	۷,۴۸۳	۲۱
۲	قطر	۷,۳۴۸	۲۲
۳	رژیم صهیونیستی	۶,۹۷۴	۲۷
۴	عمان	۶,۲۸۰	۳۹
۵	اردن	۶,۲۶۶	۴۰
۶	بحرین	۶,۱۵۷	۴۲
۷	عربستان سعودی	۶,۱۳۳	۴۳
۸	مراکش	۵,۵۰۰	۵۶
۹	کویت	۵,۳۸۰	۶۱
۱۰	تونس	۵,۰۸۱	۷۰
۱۱	ترکیه	۴,۹۲۶	۷۸
۱۲	ایران	۴,۵۲۱	۹۹
۱۳	مصر	۴,۴۳۳	۱۰۱
۱۴	لبنان	۴,۳۳۱	۱۰۳
۱۵	الجزایر	۴,۱۶۰	۱۰۶
۱۶	پاکستان	۳,۴۷۴	۱۲۱
۱۷	یمن	۲,۷۲۸	۱۲۷

جدول ۶. امتیاز کل شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت در ایران (۲۰۱۱ تا ۲۰۱۷)

سال	آماره	امتیاز	رتبه جهانی	منطقه‌ای
۲۰۱۱	شاخص کلی	۴,۲۰	۱۰۴	۱۴
۲۰۱۱	نماگر محیط حقوقی و سیاسی	۳,۵۰	۹۹	۱۲
۲۰۱۱	نماگر مالکیت فیزیکی	۵,۴	۹۹	۱۳
۲۰۱۱	نماگر مالکیت فکری	۳,۸	۱۰۵	۱۳
۲۰۱۲	شاخص کلی	۴,۲۰	۱۰۷	۱۳
۲۰۱۲	نماگر محیط حقوقی و سیاسی	۳,۴۰	۱۰۴	۱۲
۲۰۱۲	نماگر مالکیت فیزیکی	۵,۵۰	۱۰۰	۱۳
۲۰۱۲	نماگر مالکیت فکری	۳,۸۰	۱۰۴	۱۲
۲۰۱۳	شاخص کلی	۴,۳۰	۱۰۷	۱۱
۲۰۱۳	نماگر محیط حقوقی و سیاسی	۳,۵۰	۱۰۴	۱۱
۲۰۱۳	نماگر مالکیت فیزیکی	۵,۶۰	۹۳	۱۲
۲۰۱۳	نماگر مالکیت فکری	۳,۹۰	۱۰۵	۱۱
۲۰۱۵	شاخص کلی	۳,۹۶۵	۱۰۴	۱۳
۲۰۱۵	نماگر محیط حقوقی و سیاسی	۳,۲۷۸	۱۰۴	۱۳
۲۰۱۵	نماگر مالکیت فیزیکی	۴,۸۴۵	۱۰۲	۱۳
۲۰۱۵	نماگر مالکیت فکری	۳,۷۷۲	۱۰۲	۱۲

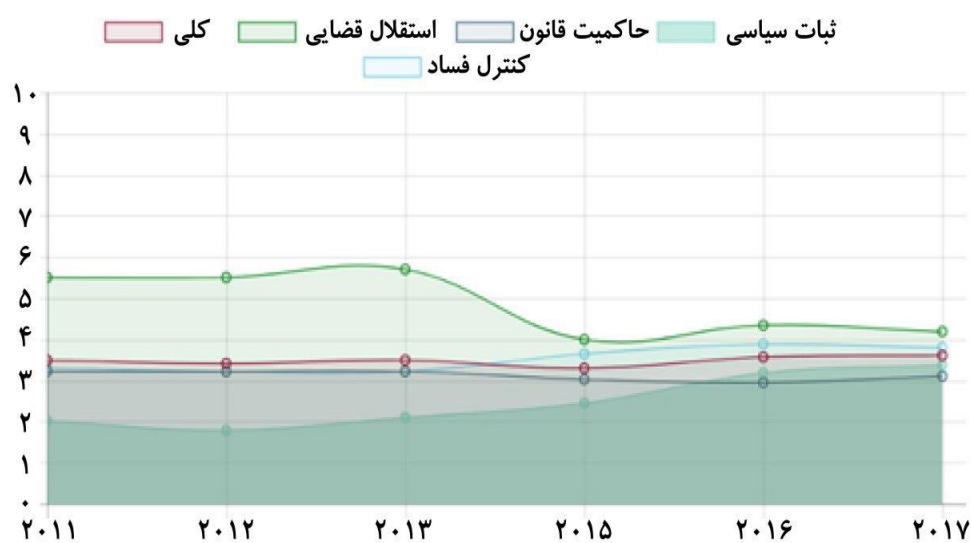
سال	آماره	امتیاز	رتبه جهانی	منطقه‌ای
۲۰۱۶	شاخص کلی	۴,۲۴۰	۹۹	۱۱
۲۰۱۶	نماگر محیط حقوقی و سیاسی	۳,۵۸۲	۱۰۰	۱۲
۲۰۱۶	نماگر مالکیت فیزیکی	۵,۱۴۹	۹۳	۱۳
۲۰۱۶	نماگر مالکیت فکری	۳,۹۹۱	۱۰۰	۱۲
۲۰۱۷	شاخص کلی	۴,۵۲۱	۹۹	۱۱
۲۰۱۷	نماگر محیط حقوقی و سیاسی	۳,۶۰۸	۱۰۲	۱۲
۲۰۱۷	نماگر مالکیت فیزیکی	۵,۷۷۰	۸۰	۱۲
۲۰۱۷	نماگر مالکیت فکری	۴,۱۸۶	۱۰۳	۱۲

جدول ۷. امتیاز نماگر محیط حقوقی و سیاسی در ایران (۲۰۱۱ تا ۲۰۱۷)

سال	آماره	امتیاز	جهانی	منطقه‌ای
۲۰۱۱	نماگر محیط حقوقی و سیاسی	۳,۵۰۰	۹۹	۱۲
۲۰۱۱	مؤلفه استقلال قضایی	۵,۵۰۰	۵۹	۱۱
۲۰۱۱	مؤلفه حاکمیت قانون	۳,۲۰۰	۱۰۸	۱۴
۲۰۱۱	مؤلفه ثبات سیاسی	۲,۰۰۰	۱۱۴	۱۳
۲۰۱۱	مؤلفه کنترل فساد	۳,۳۰۰	۱۰۵	۱۴
۲۰۱۲	نماگر محیط حقوقی و سیاسی	۳,۴۰۰	۱۰۴	۱۲
۲۰۱۲	مؤلفه استقلال قضایی	۵,۵۰۰	۶۰	۱۱
۲۰۱۲	مؤلفه حاکمیت قانون	۳,۲۰۰	۱۰۸	۱۴
۲۰۱۲	مؤلفه ثبات سیاسی	۱,۸۰۰	۱۱۸	۱۴
۲۰۱۲	مؤلفه کنترل فساد	۳,۲۰۰	۱۰۷	۱۴
۲۰۱۳	نماگر محیط حقوقی و سیاسی	۳,۵۰۰	۱۰۴	۱۱
۲۰۱۳	مؤلفه استقلال قضایی	۵,۷۰۰	۵۵	۱۰
۲۰۱۳	مؤلفه حاکمیت قانون	۳,۲۰۰	۱۱۱	۱۳
۲۰۱۳	مؤلفه ثبات سیاسی	۲,۱۰۰	۱۱۷	۱۲
۲۰۱۳	مؤلفه کنترل فساد	۳,۲۰۰	۱۱۰	۱۲
۲۰۱۵	نماگر محیط حقوقی و سیاسی	۳,۲۷۸	۱۰۴	۱۳
۲۰۱۵	مؤلفه استقلال قضایی	۳,۹۷۸	۷۶	۱۳
۲۰۱۵	مؤلفه حاکمیت قانون	۳,۰۳۵	۱۱۱	۱۴
۲۰۱۵	مؤلفه ثبات سیاسی	۲,۴۶۲	۱۱۰	۱۱
۲۰۱۵	مؤلفه کنترل فساد	۳,۶۴۰	۹۴	۱۳
۲۰۱۶	نماگر محیط حقوقی و سیاسی	۳,۵۸۲	۱۰۰	۱۲
۲۰۱۶	مؤلفه استقلال قضایی	۴,۳۴۹	۷۲	۱۱
۲۰۱۶	مؤلفه حاکمیت قانون	۲,۹۳۴	۱۱۸	۱۴
۲۰۱۶	مؤلفه ثبات سیاسی	۳,۱۸۵	۱۰۴	۸
۲۰۱۶	مؤلفه کنترل فساد	۳,۸۵۹	۸۴	۱۱
۲۰۱۷	نماگر محیط حقوقی و سیاسی	۳,۶۰۷	۱۰۲	۱۲

سال	آماره	امتیاز	جهانی	منطقه‌ای
۲۰۱۷	مؤلفه استقلال قضایی	۴,۱۹۱	۸۴	۱۲
۲۰۱۷	مؤلفه حاکمیت قانون	۳,۰۹۲	۱۱۶	۱۴
۲۰۱۷	مؤلفه ثبات سیاسی	۳,۳۶۶	۱۰۳	۹
۲۰۱۷	مؤلفه کنترل فساد	۳,۷۸۱	۹۱	۱۲

شکل ۶. نمایی از امتیاز ایران در محیط حقوقی و سیاسی از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۷

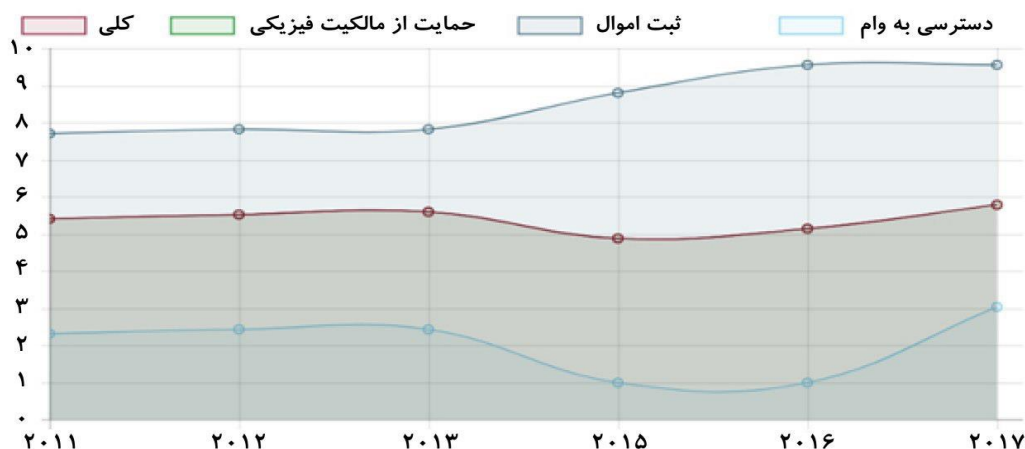

جدول ۸. امتیاز نماگر حقوق مالکیت فیزیکی در ایران از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۷

سال	آماره	امتیاز	جهانی	منطقه‌ای
۲۰۱۱	شاخص	۶,۱۰۰	۶۴	۱۳
۲۰۱۱	حمایت از مالکیت فیزیکی	۵,۴۰۰	۹۹	۱۳
۲۰۱۱	ثبت مالکیت	۷,۷۰۰	۹۲	۹
۲۰۱۱	دسترسی به وام	۲,۳۰۰	۱۲۰	۱۴
۲۰۱۲	شاخص	۶,۳۰۰	۵۶	۱۱
۲۰۱۲	حمایت از مالکیت فیزیکی	۵,۵۰۰	۱۰۰	۱۳
۲۰۱۲	ثبت مالکیت	۷,۸۰۰	۹۵	۱۱
۲۰۱۲	دسترسی به وام	۲,۴۰۰	۱۲۰	۱۴
۲۰۱۳	شاخص	۶,۶۰۰	۵۰	۱۰
۲۰۱۳	حمایت از مالکیت فیزیکی	۵,۶۰۰	۹۳	۱۲
۲۰۱۳	ثبت مالکیت	۷,۸۰۰	۹۶	۹
۲۰۱۳	دسترسی به وام	۲,۴۰۰	۱۲۳	۱۳
۲۰۱۵	شاخص	۴,۷۶۱	۷۹	۱۱
۲۰۱۵	حمایت از مالکیت فیزیکی	۴,۸۴۵	۱۰۲	۱۳
۲۰۱۵	ثبت مالکیت	۸,۸۰۳	۷۸	۹
۲۰۱۵	دسترسی به وام	۰,۹۶۹	۱۲۱	۱۵
۲۰۱۶	شاخص	۴,۹۱۲	۸۳	۱۲
۲۰۱۶	حمایت از مالکیت فیزیکی	۵,۱۴۹	۹۳	۱۳
۲۰۱۶	ثبت مالکیت	۹,۵۶۴	۲۸	۳
۲۰۱۶	دسترسی به وام	۰,۹۶۹	۱۲۴	۱۴
۲۰۱۷	شاخص	۴,۷۵۷	۹۷	۱۳
۲۰۱۷	حمایت از مالکیت فیزیکی	۵,۷۷۰	۸۰	۱۲
۲۰۱۷	ثبت مالکیت	۹,۵۴۶	۲۰	۳
۲۰۱۷	دسترسی به وام	۳,۰۰۸	۱۱۴	۱۳

شکل ۷. نمایی از امتیاز ایران در نماگر حقوق مالکیت فیزیکی از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۷

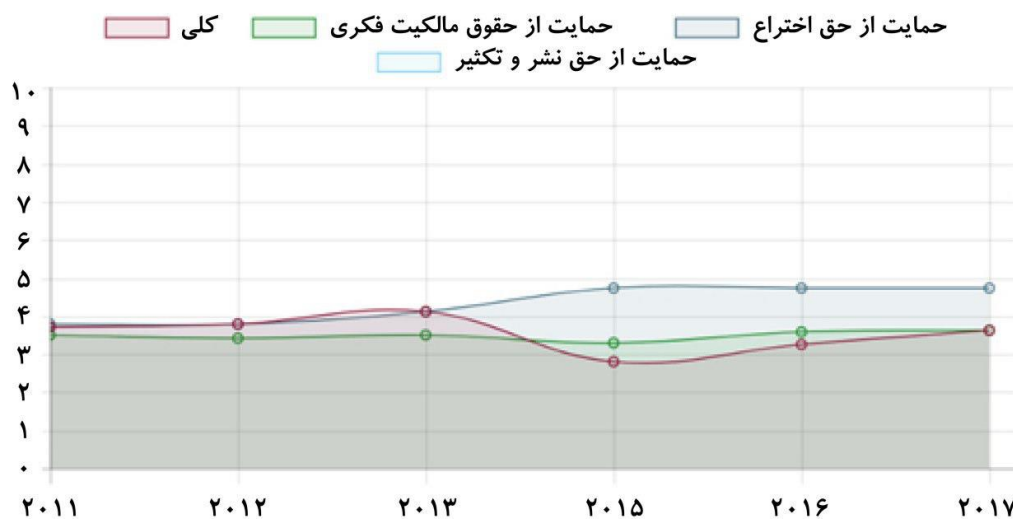

جدول ۹. امتیاز نماگرهای حقوق مالکیت فکری طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۷

سال	آماره	امتیاز	جهانی	منطقه‌ای
۲۰۱۱	نماگر حقوق مالکیت فکری	۳,۷۰۰	۱۰۶	۱۴
۲۰۱۱	حمایت از حقوق مالکیت فکری	۳,۸۰۰	۱۰۵	۱۳
۲۰۱۱	حمایت از حق اختراع	۳,۸۰۰	۱۰۰	۸
۲۰۱۱	حمایت از حق نشر و تکثیر	-	-	-
۲۰۱۲	نماگر حقوق مالکیت فکری	۳,۸۰۰	۱۰۲	۱۲
۲۰۱۲	حمایت از حقوق مالکیت فکری	۳,۸۰۰	۱۰۴	۱۲
۲۰۱۲	حمایت از حق اختراع	۳,۸۰۰	۱۰۰	۹
۲۰۱۲	حمایت از حق نشر و تکثیر	-	-	-
۲۰۱۳	نماگر حقوق مالکیت فکری	۴,۱۰۰	۹۹	۱۱
۲۰۱۳	حمایت از حقوق مالکیت فکری	۳,۹۰۰	۱۰۵	۱۱
۲۰۱۳	حمایت از حق اختراع	۴,۱۰۰	۱۰۰	۷
۲۰۱۳	حمایت از حق نشر و تکثیر	-	-	-
۲۰۱۵	نماگر حقوق مالکیت فکری	۲,۸۱۱	۱۱۰	۱۳
۲۰۱۵	حمایت از حقوق مالکیت فکری	۳,۷۷۲	۱۰۲	۱۲
۲۰۱۵	حمایت از حق اختراع	۴,۷۳۳	۹۴	۸
۲۰۱۵	حمایت از حق نشر و تکثیر	-	-	-
۲۰۱۶	نماگر حقوق مالکیت فکری	۳,۲۴۹	۱۱۸	۱۴
۲۰۱۶	حمایت از حقوق مالکیت فکری	۳,۹۹۱	۱۰۰	۱۲
۲۰۱۶	حمایت از حق اختراع	۴,۷۳۳	۹۷	۸
۲۰۱۶	حمایت از حق نشر و تکثیر	-	-	-
۲۰۱۷	نماگر حقوق مالکیت فکری	۳,۶۳۸	۱۱۶	۱۴
۲۰۱۷	حمایت از حقوق مالکیت فکری	۴,۱۸۶	۱۰۳	۱۲
۲۰۱۷	حمایت از حق اختراع	۴,۷۳۳	۹۷	۸
۲۰۱۷	حمایت از حق نشر و تکثیر	-	-	-

شکل ۸. نمایی از امتیاز ایران در نماگر حقوق مالکیت فکری از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۷

جدول ۱۰. مقایسه رتبه ایران در نماگرهای شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت با برخی از کشورها

ردیف	کشور	رتبه جهانی (از ۱۲۸ کشور)	امتیاز شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت	نماگر حقوقی و سیاسی	نماگر حقوق مالکیت فیزیکی	نماگر حقوق مالکیت فکری
۱	ایران	۹۹	۴,۵۲۱	۳,۶۰۸	۵,۷۷	۴,۱۸۵
کشورهای بریکس						
۲	روسیه	۱۱۱	۴,۰۴۳	۳,۴۶۱	۳,۷۲۲	۴,۹۴۳
۳	هند	۵۴	۵,۵۶۴	۴,۴۹۴	۶,۳۳۱	۵,۸۶۶
۴	چین	۵۲	۵,۷۱۲	۴,۵۲۴	۶,۹۹۹	۵,۶۱۴
۵	برزیل	۵۸	۵,۴۳۴	۴,۴۳۸	۶,۱۱۸	۵,۷۴۶
۶	آفریقای جنوبی	۲۶	۷	۵,۷۱۲	۷,۸۳۸	۷,۴۵۱
کشورهای همسایه						
۷	ترکیه	۷۸	۴,۹۲۵	۳,۹۳۳	۵,۳۷۹	۵,۴۶۲
	پاکستان	۱۲۱	۳,۴۷۴	۲,۸۳۹	۴,۲۳۵	۳,۳۴۹
	آذربایجان	۱۱۵	۳,۹۴۶	۳,۸۴۲	۴,۶۱۵	۳,۳۸
	عربستان	۳۸	۶,۱	۵,۶	۷,۱۲	۵,۵۹
	کویت	۶۲	۵,۱۶	۵,۳۴	۵,۸۲	۴,۳۲
	امارات	۲۱	۷,۲۹	۷,۱	۷,۸۸	۶,۹۳
	عمان	۴۰	۵,۹۹	۵,۹۶	۷,۱۶	۴,۸۶
ده رتبه اول جهانی						
۱	زلاندنو	۱	۸,۶۳	۹	۸,۸۲	۸,۰۴
۲	فنلاند	۲	۸,۶۲	۸,۸۶	۸,۳۵	۸,۶۷

ردیف	کشور	رتبه جهانی (از ۱۲۸ کشور)	امتیاز شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت	نمایگر حقوقی و سیاسی	نمایگر حقوق مالکیت فیزیکی	نمایگر حقوق مالکیت فکری
۳	سوئد	۳	۸,۶۱	۸,۶۸	۸,۶۶	۸,۴۹
۴	سوئیس	۴	۸,۵۶	۸,۷۷	۸,۵۱	۸,۴
۵	نروژ	۵	۸,۵۳	۸,۸۱	۸,۵۱	۸,۲۸
۶	لوکزامبورگ	۶	۸,۴۶	۸,۶۲	۸,۳۱	۸,۴۴
۷	سنگاپور	۷	۸,۳۶	۸,۳	۸,۷	۸,۰۷
۸	ژاپن	۸	۸,۳۳	۷,۹۴	۸,۴۶	۸,۵۹
۹	هلند	۹	۸,۲۹	۸,۳۹	۷,۹۵	۸,۵۵
۱۰	استرالیا	۱۰	۸,۲۴	۸,۲۷	۸,۲۴	۸,۲۲

۵. اصلاحات پیشنهادی برای بهبود حقوق مالکیت در ایران

در حالی که دولت‌ها برای انجام اصلاحات اقتصادی همیشه برنامه‌هایی دارند و نامزدهای ریاست جمهوری در مبارزات انتخاباتی خود وعده و وعیدهایی در این باره می‌دهند، اما حیاتی‌تر و اساسی‌تر از اصلاحات اقتصادی، تقویت حقوق مالکیت است که از دید رهبران سیاسی به دور مانده است. در نتیجه، کمتر بحث و مناظره جدی در این زمینه درمی‌گیرد و کمتر شاخصی برای آن ساخته می‌شود. به این ترتیب، تقویت حقوق مالکیت، به گفتمان رسمی تبدیل نشده است و اراده سیاسی دولت‌ها برای حمایت و صیانت جدی از حقوق مالکیت جلوه‌گر نمی‌شود.

مشکلات اساسی و حتی ابتدایی بسیار زیادی درباره رژیم کنونی حقوق مالکیت ما وجود دارد. برای مثال هنوز کاداستر برای کشور تهیه نشده است. میلیون‌ها ایرانی بر روی زمین‌هایی کار و زندگی می‌کنند که فاقد اسناد روشن قانونی هستند (اسنادی که یا کاملاً تعریف شده و روشن نیستند یا از سوی نهادهای حکومتی به رسمیت شناخته نمی‌شوند). از احداث یک سد و تخلیه و جابجایی ساکنان اجباری روستاهای پشت سد که به زیر آب می‌رود، تا حفر چاه‌های آب غیرقانونی، باید از برخوردهای خودسرانه و سلیقه‌ای کارکنان دولت با ارباب‌رجوع جلوگیری شود و با تصریح قانون به شکل بخشنامه و دستورالعملی واحد، همگان صاحب حقوقی برابر شوند. برای نمونه، مواردی از جمله موارد زیر، می‌تواند به تضمین حقوق مالکیت کمک کند:

۱. تعیین حقوقی برای دستفروشان تا بتوانند از حداقل حقوق برای تأمین نیازهای یک زندگی شرافتمندانه برخوردار شوند و به تدریج به بازار کار رسمی و تحت حمایت قانون وارد شوند.^۱

۱. برای مثال، در صدر ماده (۱۶) «قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار» مقرر شده است: «شهرداری‌ها موظفند به منظور بالا بردن امکان دسترسی تولیدکنندگان کوچک و متوسط ایرانی به بازار مصرف و ایجاد امنیت برای فروشندگان کم‌سرمایه با استفاده از زمین‌های متعلق به خود و یا وزارت راه و شهرسازی، مکان‌های مناسبی برای عرضه کالاهای تولید داخل آماده نمایند و بر مبنای قیمت تمام شده به صورت روزانه، هفتگی و ماهانه به متقاضیان عرضه کالاهای ایرانی اجازه دهند». متأسفانه با وجود گذشت بیش از ۵ سال از تصویب ماده قانونی مذکور، اهتمام لازم برای اجرای آن صورت نگرفته است.

۲. تعیین حقوق پیمانکاران که دولت نتواند حقوق و طلب‌هایشان را به تأخیر اندازد و متضررشان کند.
۳. تعیین حقوق متقاضیان شرکت در مناقصات دولتی که حقوق آنها به شکل برابر و در فضای رقابتی رعایت شود.

روشن و مطمئن نبودن حقوق مالکیت، هم به مصرف‌کنندگان و هم تولیدکنندگان و در نهایت، به کل اقتصاد به انحای گوناگون آسیب می‌زند. متأسفانه، مسائل مطرح‌شده، به‌طور جدی از سوی قوه قضائیه، دولت و به‌طور کلی سیاستگذاران مورد توجه قرار نگرفته است. یکی از روش‌های جلب توجه حاکمیت به ضرورت تضمین بیشتر حقوق مالکیت، تقویت جامعه مدنی و سازمان‌های مردم‌نهاد و شوراهای شهر و روستاهاست که این مطالبات را در سطح محلی و سپس ملی، به جریان اندازند و مطالبه‌ای ملی برای توجه بیشتر هر سه قوه به حل این مسائل شکل گیرد.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۵۷۹۷

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: ارزیابی جایگاه ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت در سال ۲۰۱۷

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه مطالعات محیط کسب‌وکار)

تهیه و تدوین: جعفر خیرخواهان

ناظر علمی: احمد مرکزالمیری

متقاضی: معاونت پژوهش‌های اقتصادی

ویراستار تخصصی: سیدامیر سیاح

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. حقوق مالکیت

۲. محیط کسب‌وکار

۳. شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت

تاریخ انتشار: ۱۳۹۶/۱۲/۲۱